

OSMANLI MİNYATÜRLERİ

Anadolu beyliklerinden birinin lideri olan Osman Gazi tarafından İznik yakınındaki Söğüt kasabasında kurulan (1299) Osmanlı devleti Bursa (1326) İznik (1331), Edirne'nin (1361) fethi ve Rumeli'de kazanılan zaferlerle kısa zamanda gelişmiştir. Sultan II. Mehmed devrinde İstanbul'un Bizanslılardan alınışı (1453) Osmanlı devletini güçlendirmiş ve hükümdar «Fatih» ünvanını almıştır. Fetihten sonra Osmanlıların başkenti İstanbul olmuştur. Osmanlılar özellikle Sultan I. Selim döneminde doğuda büyük zaferler kazanmış, 1514 yılında Tebriz alınmış, 1517'de ise Memlûklar yenilerek Mısır fethedilmiş ve halifelik Osmanlı sultanlarına geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yılları (1520-1566) Osmanlı İmparatorluğunun sınırlarının en geniş düzeye ulaştığı ve dünyanın en kudretli devleti haline geldiği yıllar olmuştur. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren duraklama devrine giren Osmanlı İmparatorluğu 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar 600 yılı aşkın bir zaman süresi içinde üç kitada yayılmış bir imparatorluk olarak varlığını sürdürmüştür.

BAŞLANGICINDAN XVI. YÜZYIL ORTALARINA KADAR SARAY OKULU

İstanbul'un fethine kadar geçen dönemden günümüze örnek gelmemiştir. Ancak, kaynaklardan yetenekli sanatkarların varlığı ve Edirne Sarayı'nda bir sanat atölyesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra İstanbul sarayında yoğun bir resim faaliyetini başlattığı, ünlü İtalyan ressamı sarayına davet ederek onlara batılı krallar gibi portre ve madalyonlarını hazırlattığı, saray duvarlarını resimlerle süslettiği bilinmektedir. Gelen sanatçılar arasında en ünlüleri **Gentile Bellini** ve **Constanzo da Ferrara**'dır. Saray albümlerinden birisinde Constanzo da Ferrara'nın elinden çıktığı kabul edilen Fatih Sultan Mehmed'e ait bir portre yer alır. Ayrıca bu dönemin yerli sanatçılarından olduğunu bildiğimiz Sinan Bey tarafından yapıldığı ileri sürülen Fatih Sultan Mehmed'e ait bir portre aynı albüm içinde günümüze gelmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u başkent yaparak Topkapı Sarayı'na yerleşmesinden sonra sarayda oluşturduğu nakkaşhane 19. yüzyıla dek etkinliğini sürdürmüştür. Aslında gerçek anlamda sanatçı örgütlerinin oluşması II. Bayezid (1481-1512) dönemine rastlamaktadır. Nakkaşlar Ehl-i Hiref örgütünde toplanmışlar, kendi içlerinde gruplara ve rütbelere ayrılarak Enderun teşkilatında hazinedar başının emrinde çalışmışlardır. Halen arşivlerde bulunan Ehl-i Hiref defterleri sanatçı gruplarına yapılan ödemeleri kaydettiklerinden, sarayda çalışan nakkaşların kimliği ve niteliği hakkında bilgiler içermektedir. Zaman zaman belirli işler için saray dışından yetenekli sanatçıların getirildiği ve saray atölyelerinde çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu defterler ayrıca bir yazmanın minyatürlerinde birden fazla nakkaş çalıştığını, dolayısıyla minyatürlerin bir başnakkaşın altında toplanmış ekipler tarafından gerçekleştirildiğini de kanıtlamaktadır.

Fatih Sultan Mehmed'in saltanat yıllarında İstanbul saray atölyelerinde hazırlanmış minyatürlü bir elyazmasının bilinmemesine karşın, aynı dönemde Edirne Sarayı'nda resimlendirildiği anlaşılan birkaç eser günümüze gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin ikinci başşehri olan Edirne'de XV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde hazırlanmış *Dilsûznâme* (Bodleian Library), *Külliyât-ı Kâtibî* (TSMK) ve Ahmedî'nin *İskendernâme*'si (Venedik Marciana Ktp.) erken Osmanlı minyatür üslubunu temsil eden eserlerdir. Bunların resimlenmesinde, 1440'tan sonra Timurlular'ın Şiraz şehrinden Edirne'ye geldiği sanılan bir grup sanatçının Türk asıllı nakkaşlarla birlikte çalışmış olduğu belirlenmiştir. 1465 yılında Amasya'da hazırlanan *Cerrâhiyye-i İlhâniyye*'nin iki nüshası da (Millet Ktp., Bibliothèque Nationale) bu dönemin önem taşıyan diğer eserleridir. Gentile Bellini'nin yaptığı Fâtih Sultan Mehmed'in yağlı boya portresiyle Constanzo da Ferrara'nın hazırladığı bronz madalyonlar, aynı devirde Fâtih'in minyatür geleneğinde portrelerini yapan Osmanlı nakkaşları Sinan Bey ile Şiblîzâde Ahmed'in üslûplarını etkilemiştir. II. Bayezid döneminde (1481-1512) resimlenen edebî konulu eserlerde genellikle XV. yüzyıl Türkmen minyatür üslûbunun etkileri görülür. *Kelîle ve Dimne* (Bombay Prince Wales Museum, Bursa İnebey

Ktp.), Şeyhî'nin ve Hâtîfî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* nüshaları ile (Uppsala University Library, New York The Metropolitan Museum, TSMK) Emîr Hüsrev-i Dihlevî *Hamse'sinin* 1498 tarihli nüshası (TSMK) dönemin eserlerinden bazılarıdır.

Aynı dönemin ilginç bir eseri Bursalı Uzun Firdevsî'nin yazdığı, Hz. Süleyman'ın olağan üstü olaylarla dolu hayatını konu alan *Süleymannâme'*dir (Chester Beatty Library). II. Bayezid devrinin 1484-5 olaylarını işleyen manzum Şehnâme-i Melik Ümmî (TSMK) bu dönemin, metni Melik Ümmî tarafından yazılan ve tasvirleri Abdullah Nakkaş tarafından yapılan tarihî konulu ilk eseridir. Yavuz Sultan Selim ile Kanûnî Sultan Süleyman devirlerinde Osmanlı minyatürü önemli aşamalardan geçerek özgün üslûbuna doğru yönelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır'dan İstanbul'a getirdiği farklı gelenekleri temsil eden nakkaşların birlikte çalışmaları sonucu, hem Hüseyin Baykara dönemi Herat Nakkaşhânesi'nin dekoratif üslûbunun hissedildiği hem de Osmanlı karakterinin yansıtıldığı bir resim tarzı doğmuştur. Feridüddin Attar'ın *Mantiku't-Tayr*'inin (TSMK), Ali Şîr Nevâî'nin *Divan*'ının (TSMK), Nevâî'nin *Hamse'sinin* (TSMK), *Dîvân-ı Şâhî'nin* (TSMK), Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ının (TSMK), Âriffî'nin *Gûy u Çevgân*'inin (TSMK), *Dîvân-ı Selîm*'nin (İÜ Ktp.), Câmî'nin *Mesnevî'sinin* (Chester Beatty Library) ve *Selîmnâme* adlı tarihî konulu bir eserin (TSMK) minyatürleri bu üslûptadır.

Sultan II Bayezid ve I. Selim (Yavuz) döneminde İstanbul saray atölyelerinde resimlendirilmiş eserler, batı ile olan ilişkilerin kesildiğini, çağdaş doğu minyatür okullarının etkisini sürdüren bir resim tarzının benimsendiğini gösterir. Osmanlı kitap resminin ilk parlak dönemi Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun süren saltanat yıllarına rastlar (1520-1566). Bu dönemde Osmanlı sarayındaki çeşitli sanat akımlarını yansıtan birçok minyatürlü eser hazırlanmıştır. Bir yandan İran okullarının etkisini sürdüren, kalıplaşmış minyatür anlayışının yaşatıldığı resimler, klasik edebiyata ait eserlerde yer alırken, bir yandan da yeni konuların yeni bir anlayışla resimlendirildiği dikkati çeker.

Yavuz Sultan Selim'in (1512-20) Doğu seferinden sonra saraya hizmet veren nakkaşlar topluluğunun yapısındaki değişme artmıştır. Yavuz'un aldığı Safevî başkenti Tebriz'den gelen yüzlerce sanatçının içinde nakkaşların da bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Aynı yolla saray kitaplığına Herat ve Tebriz okulu ürünü birçok minyatürlü yazma da gelmiştir. Suriye ve Irak seferlerinden sonra da Kahire ve Halep'ten nakkaşlar saray nakkaşhanesine katılmıştır. Böylece Osmanlı sarayında çok farklı kökenli sanatçılar birarada çalışmaya başlamış, saray atölyelerinin bu heterojen yapısı, imparatorluğun en geniş sınırlarına ulaştığı Kanuni (1520-66) döneminde de sürdürülmüştür. Nitekim bu dönemde hem Doğu'dan hem de Avrupa'dan sanatçı getirildiğini belgeleyen Ehl-i Hiref defterleri, Cemaat-ı Rum ve Cemaat-ı Aceman diye iki gruba ayrılan nakkaşların arasında Tebrizli, Gürcü, Çerkez, Bosnalı, Macar, Arnavut hatta Nemçe (Avusturya) kökenlilerden bahsetmektedir. Farklı kökenli sanatçıların aynı atölyede, hatta aynı yazmada çalıştığı, dolayısıyla oldukça ilginç bir minyatür üslubunun geliştiği görülen Kanuni döneminin minyatürlü yazmalarını, edebiyatla ilgili olanlar ve tarih konulu yazmalar olarak iki ayrı grup içinde değerlendirmek mümkündür.

Kanuni dönemde önem kazanan ve yüzyıllar boyunca Osmanlı minyatür sanatının en özgün dalını oluşturan tür tarih konulu minyatürlerdir. Osmanlı sarayında tarih yazdırma geleneği Fatih döneminde başlamış ve devlet örgütünde bu işi yapmakla görevli şehnamecilik kurumu oluşturulmuştur. Kanuni döneminde kurumsallaştırılan ve böylelikle yerleşen tarih yazıcılığıyla tarih ve ecdat bilinci olan Osmanlı padişahları Osmanlı sülalesinin soyluluğunu ve gücünü kanıtlayacak belirli tarihi olayları gelecek kuşaklara aktarmak için yazmalar hazırlatarak minyatürletmiştir. Günümüze ulaşan ilk büyük Osmanlı tarihi, Kanuni döneminin ünlü şehnamecisi Fethullah Arifî (ö.1553) tarafından yazılmış Tarih-i Âli Osman'dır. Beş ciltlik yapının beşinci cildi olan Kanuni'nin hayatına ayrılmış bölüm *Süleymannâme* adıyla bilinmektedir.

Osmanlı tarihi ile ilgili olan bu eserlerdeki resim üslubunun en önemli temsilcisi **Matrakçı Nasuh**'tur. Sanatkarın, Osmanlı ordusunun seferlerini konu alan eserlerdeki gözleme dayanan kale, liman, şehir tasvirleri Türk minyatürünün gerçekçi yönde gelişiminde önemli rol oynamıştır. Kalemeye aldığı tarihî konulu eserleri figürsüz manzaralar ve topografik şehir görünüşleriyle resimleyen Matrakçı Nasuh'un ilk çalışmalarından biri *Târîh-i Sultân Bâyezid*'dir (TSMK). Kitaptaki II. Bayezid döneminde fethedilen on kalenin tasviri sanatçının üslûbunu yansıtan ilk resimlerdir. Yavuz Sultan Selim devrini konu alan bir başka eserinde (Dresden Sächsische Landesbibliothek) ordunun Tebriz seferinde konakladığı menziller resmedilmiştir. *Süleymannâme* (TSMK) Matrakçı Nasuh'un metinlerini yazarak resimlediği bir diğer kitabıdır. Matrakçı Nasuh'un yine haritacı anlayışıyla minyatürlenmiş bir başka eseri de Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534-35 senesinde İran ve Irak'a yaptığı seferi konu alan *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn*'dir (İÜ Ktp.).

Devrin bir diğer ünlü ismi, eserlerinin çoğu Topkapı sarayında bulunan portre sanatçısı **Nigârî**'dir. Yüzyılın ortalarına doğru saray atölyelerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın devrindeki olayları konu alan Şehname tarzında yazılmış «*Süleymannâme*» adlı eserin resimlendirilmesi Türk minyatür sanatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. İmparatorluğun çeşitli yörelerinden getirilmiş olan en yetenekli saray nakkaşlarının işbirliği ile gerçekleşen eser, özellikle yeni kompozisyon şemaları açısından büyük bir değere sahiptir. Şehnâmecî Ârifî Fethullah Çelebi'nin kaleme aldığı beş ciltlik *Şehnâme-i Âl-i Osmân*'ın V. cildi olan *Süleymannâme* (TSMK) beş ayrı nakkaşın minyatürlerini yaptığı, ikonografik özellikleriyle sonraki dönemlerin çalışmalarına öncülük eden örnek eserlerden biridir.

Kanuni döneminde okuyan saray okulu, 16.yy'ın ikinci yarısında gerçek kimliğini bulmuştur. Gerek II.Selim, gerek III.Murad'ın koruyuculuğunda gelişen kitap sanatı yabancı etkilerden arınmış, kendine özgü estetik kaygılar doğrultusunda bir bakıma klasikleşmiştir. Osmanlı minyatürünün kendi içinde klasikleşmesine yön veren, Nakkaş OSMAN ve okulu olmuştur. Belgelere ve kimi 16.yy kaynaklarına göre II.Selim döneminden (1566-74) başlayarak etkin olduğu anlaşılan Nakkaş Osman, yüzyılın ikinci yarısında minyatürlenmiş bütün önemli yazmalarda görev almıştır. Daha II.Selim'in ilk saltanat yıllarında, 1568-69'da resimlenen ve Kanuni'nin son Macaristan Seferi'ni konu eden *Nüzhet-el-ekber (el-esrar) der-sefer-i Zigetvar* (TSMK, H.1339), Ahmed Feridun Paşa tarafından yazılmıştır. Nakkaş Osman ekibinin yaptığı minyatürler, Kanuni döneminde *Süleymannâme*'de başlatılan kompozisyon şemalarının sürdürüldüğünü, biraz daha geliştirilmekle birlikte sadeleştirildiğini de gösterir.

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA SARAY OKULU

Türk minyatürü Sultan II. Selim (1566-74) ve özellikle Sultan III. Murad'ın (1574-95) saltanat yıllarında en olgun ve verimli yıllarını yaşamıştır. Resimlendirilen eserler arasında Osmanlı ordusunun zaferlerini, Sultanın adaletini, devrindeki çeşitli sosyal faaliyetleri, avlanmadaki hünerlerini, elçi kabullerini ve o devir için önemli bazı olayları konu alan «*Hünername*» «*Şehinşahname*» gibi Türkçe veya Farsça yazılmış manzum eserler başta geliyordu. Saray şehnamecisi tarafından yazılan bu eserler saray atölyelerinin en yetenekli sanatkarları tarafından hazırlanıp resimlendirilerek sultana takdim edilmiştir.

Bunların yanı sıra önemli savaşları konu alan, devrin ünlü tarihçileri tarafından yazılmış kroniklerde de tüm olaylar resimlerle belgelenmiştir. Devrin en önemli yapıtı ise Osmanlı halkının günlük yaşantısını, sosyal ve ekonomik gücünü görüntüleyen yüzlerce minyatürün bulunduğu «*Surnâme*» dir. Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmed'in sünnet düğünü şenliklerini anlatan bu eser Osmanlı sanatçılarında tamamen gözleme dayanan bir anlatım yolu sağlamıştır.

Ayrıca Padişah portrelerinin yer aldığı eserler ve bazı albüm resimleri bu verimli dönemin önemli yapıtları arasında yer alır. Klasik dönemin en ünlü sanatçısı, belirtilen eserlerin çoğunda çalışmış olan **Nakkaş Osman**'dir. Osman ve bu dönemin diğer nakkaş-musavvirlerinin yaşadıkları dönemi belgeleme amacına yönelik çalışmaları sonucu, Osmanlı minyatürleri diğer İslam minyatürlerinin kalıpcı ve süslemeyi ön planda tutan eserlerinden ayrılır. Osmanlı sanatkarları için olaylar, olay kahramanları en önemli unsur olmuş, bu olayları çevreyle birlikte ve kendilerine özgü renk düzenlemeleriyle gerçekçi bir yaklaşımla resmetmişlerdir. Ahmed Feridun Paşa (ölm. 1582) tarafından yazılan *Nüzhetü'l-Esrâri'l-Ahbâr der Seferi Sigetvâr* isimli eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvâr seferini (1566), ölümünü ve Sultan II. Selim'in tahta çıkışını anlatan bir tarih kitabıdır. Eserin genellikle tam sayfa boyunda olan minyatürleri XVI. yüzyılın ikinci yarısında görülen realist üslubun ilk örnekleridir.

Nakkaş Osman büyük bir kompozisyon ustasıdır. minyatür kuralcılığıyla Osmanlı sarayının beşerî misini ve öngördüğü belgeleyiciliği tam bir birliktir ve içerik bütünlüğü içinde resimsel bir anlatımla ifade etmiştir. Kanuni dönemi minyatürlerinde dikkat çeken ve Tebriz, Şiraz okullarının etkisi olan yüzey bezemeciliği kaybolmuştur. Yerine ayrıntılarla doldurulmamış, sade bir zemine yerleştirilmiş figürlerle olayları en yalın, ama en gerçekçi biçimiyle anlatma yolu aranmıştır. Tahta çıkış ve kabul sahnelerinde padişahın çevresine dairesel bir düzenlemeyle yerleştirilen sivil ve askeri erkân, görevlerinin önemine göre boyutlandırılmıştır. Padişah her zaman büyük boyutları ve anıtsal duruşuyla kompozisyona egemendir. Güçlü Osmanlı ordusunu sefer sırasında gösteren minyatürlerde, askeri örgütü oluşturan tüm figürler birbirine paralel ya da karşılıklı kümeler halinde törensel bir düzenlemeyle padişahın çevresine ve tepelerin ardına yerleştirilmiştir. Görkemli Osmanlı ordusu büyük bir savaş disiplini içinde görülür, ama figürler kimi bakışlar ya da el hareketleriyle birbiriyle ilişki içindedir. Aynı yaklaşım Seyyid Lokman'ın (Aşuri) iki

TURAN DERS NOTLARI

cilt halinde yazdığı *Hünernâme*'nin (TSMK, H.1523, 1524) minyatürlerinde de dikkati çeker. Birinci cildi Yavuz Sultan Selim'e kadar ilk padişahların yaşamını ve hünelerini anlatan, ikincisiye Kanuni'ye ayrılmış olan bu yapıtın minyatürleri, içinde Nakkaş Osman'ın da bulunduğu bir ekip tarafından yapılmıştır. Nitekim *Hünernâme*'yle ilgili bir arşiv belgesi, sanatçıların adlarını ve aldıkları görevleri açıklamaktadır. Tahta çıkış sahneleri, çeşitli törenler, av sahneleri, ordu seferleri vb olayların canlandırıldığı bu minyatürler, çalışan nakkaşların farklı üsluplarını yansıtsalar da, ortak bir tavrın korunduğunu göstermektedir. Aynı hiyerarşik törensel düzenlemeler, yalın ve açık anlatımlar, topografik ayrıntıların doğada ve mimari ayrıntılarda kullanılan pembe, yeşil ve eflakınun pastel tonları, giysilerdeki kırmızı, turuncu, mavimsi ve kahverengiler Klasik Dönem minyatürlerinin değişmez özellikleridir. Ancak bütün bu ortak özelliklere karşın, ço-

XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğan klasik üslûbun en büyük ustası Nakkaş Osman'dır. Bu üslûpta, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde var olan yüzey bezemeciliğinin önemini yitirdiği, sade zeminlerin tercih edilerek konuların yalın bir anlatımla ve belgesel bir gerçekçilikle yansıtılmaya çalışıldığı görülür. 1569'da tamamlanan, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferini ve ölümünü anlatan *Nüzhâtü'l-Esrârî'l-Ahbâr der Sefer-i Sigetvar* (TSMK) Nakkaş Osman'ın şahsî üslûbuyla resimlediği ilk eserdir. Adının "nakkaş" olarak geçtiği ilk çalışma ise 1579 tarihli *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye*'dir (TSMK, İÜ Ktp.). Devrin şehnamecisi Seyyid Lokman ile birlikte çalışan Nakkaş Osman *Zafernâme* (Chester Beatty Library), *Şehnâme-i Selîm Han* (TSMK), *Şehnâme-i Murâd* (İÜ Ktp., TSMK), *Hünernâme* (TSMK), *Zübdetü't-Tevârîh* (TİEM) ve *Surnâme-i Hümâyûn* (TSMK) adlı eserleri resimleyen nakkaşların başında bulunmuştur.

Şehnameci Seyyid Lokman (ölm. 1601) tarafından yazılan *Şehnâme-i Selîm Hân* isimli eserde Sultan II. Selim'in tahta çıkışından ölümüne kadar geçen olaylar anlatılmakta, *Kıyâfet el-insâniyye fî Şemâ'il el-Osmâniyye* isimli eserde ise Osman Gazi'den Sultan III. Murad'a kadar olan oniki Osmanlı padişahının özellikleri tanıtılmaktadır. Seyyid Lokman tarafından yazılan *Hünernâme*'nin 1. cildinde Saray ve burada yapılan törenlerden ve eski Türk tarihinden söz edilerek Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'den Sultan Selim (Yavuz) dönemine kadar olan padişahların tahta çıkışları, kazandıkları zaferler, çeşitli hüneleri anlatılır. Tam sayfa ölçüsündeki minyatürlerde, abidevi görünümü kuvvetlendiren, statik ve az sayıda iri figürlerden kurulu, kompozisyon şemaları kullanılmıştır. Özel bir yeri olan plan ve harita karakterindeki minyatürler son derece titiz gözlemci bir anlayışla çizilmiştir. *Hünernâme*'nin 2. cildinde Kanuni Sultan Süleyman'ın hüneleri, adaleti, kazandığı zaferler, devrin önemli olayları ve Sigetvar'da ölümü anlatılır. Sultan III. Murad'a sunulan eser Osmanlı tarihiyle ilgili en güzel minyatürlere sahiptir.

Bu dönemde hazırlanan resimli gazavatnâmeler *Nusretnâme* (TSMK), *Kitâb-ı Gencîne-i Feth-i Gence* (TSMK), *Şecâatnâme* (İÜ Ktp.) ve *Târîh-i Feth-i Yemen*'dir (İÜ Ktp.). Tarihçi Mustafa Âlî Gelibolulu (ölm.1599-1600) tarafından yazılan *Nusretname* isimli eserde Lala Mustafa Paşa'nın 1578-80 yılları arasında yaptığı doğu seferi anlatılır. Genellikle tam sayfa boyundaki minyatürler, kuvvetli renkleri,

dinamik kompozisyonlarıyla dikkati çeker. Giysilerde ve çadırlarda süsleme unsurlarına çok yer verilmiştir.

Sultan III. Murad'ın saltanatının 1582-88 yılları arasında geçen önemli olayları konu alan *Şehinşahnâme-i Murad III*, devrin şehnamecisi Seyyid Lokman tarafından manzum olarak yazılmıştır. Ordu yürüyüşleri, savaşlar, elçi kabulleri, çeşitli törenleri tasvir eden minyatürler genellikle tam sayfa boyunda ve karşılıklı yapraklar üzerine yapılmıştır. Kompozisyonların zenginliği ve çeşidi bakımından klasik devrin en başarılı örnekleri arasında yer alır. Rahîmîzâde İbrahim Çavûş tarafından nesir ve nazımla yazılan *Kitab-ı Gencîne-i Feth-i Gence*, Ferhâd Paşa'nın 1588 yılında Azerbeycan'da yaptığı fetihleri anlatır. Minyatürlere ince bir nakış zevki egemendir. Doğa elemanlarında, figür tiplerinde Safevi dönemi Kazvin minyatür okulunun etkileri görülür.

Surnâme, Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmed için 1582 yılında Atmeydanı'nda (Hipodrom) düzenlenen, 52 gün 52 gece süren muhteşem sünnet düğününü anlatır. Bazı sayfaları ve sonu eksik olan eserin yazarı belli değildir ve tarihsizdir. Tahminen 1582 yılı sonlarında hazırlanmış olmalıdır. *Surnâme* minyatürlerinin Nakkaş Osman idaresindeki bir ekip tarafından 250 kompozisyon olarak hazırlandığı eserde kaydedilmiştir. Fakat günümüze genellikle karşılıklı sayfalar üzerinde düzenlenmiş 215 kompozisyon gelmiştir. Nakkaş Osman şenlik ve gösterileri Atmeydanı'nda, değişmeyen çevre içinde tasvir eder. Her sahnede sol sayfada sultan ve şehzadesi İbrahim Paşa Sarayı'nda, sağ sayfada ise kurulan localarda saray ve elçilik mensupları gösterileri seyreder. Ön planda gösteriler yaparak geçen İstanbul esnafı, çeşitli eğlenceler tasvir edilir. *Surname* minyatürleri Türk ve İslam minyatür sanatında önemli bir yenilik olarak ortaya çıkar.

XVI. YÜZYIL SONLARINDA SARAY OKULU

Sultan III. Mehmed'in saltanat yıllarında (1595-1603) Saray atölyelerindeki resim faaliyeti son derece yoğunlaşmış ve klasik dönemden kısmen farklı üslup özellikleri kazanmıştır. Sultan III. Murad'ın isteği üzerine başlanarak, Sultan III. Mehmed'in himayesinde tamamlanabilen Hz. Muhammed'in hayatını ve onun ölümüne kadar İslam tarihini konu alan, altı ciltlik *Siyer-i Nebi* adlı eserdeki yüzlerce minyatür bu kısa dönemdeki üslubun ilk örnekleridir. Eser, Erzurumlu Darir Mustafa b. Yusuf tarafından Arap kaynaklarından derlenerek XIV. yüzyıl sonlarına doğru Mısır'da yazılmıştır. Eser, Saray atölyesinde aralarında Haşan Paşa ve Osman'ın da bulunduğu ünlü nakkaşların yönetiminde 800'ü aşkın minyatürle süslenerek altı cilt halinde ve ancak Sultan III. Mehmed döneminde tamamlanır.

Ayrıca Osmanlı sultanlarının hayatını, Sultan III. Mehmed'in zaferlerini konu alan «*Şehnameler*», Farsça veya Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiş «*Cifr*» fal hikaye kitapları ve çeşitli eserlerin devrin üslubuna uygun resimlendirilmesi Osmanlı minyatür sanatına yeni bir görünüm kazandırmıştır. Özellikle, peyzajlarda kuvvetli renklerin kullanıldığı, klasik örneklerden farklı renk düzenlemeleri ve daha az sayıda figürün yer aldığı sade bir anlatımla belirlenen bu dönem Saray minyatür okulunun en ünlü ve yetenekli sanatçısı **nakkaş Haşan Paşa**'dır. Şehnâmeçi Tâlikîzâde'nin yazdığı *Fetihnâme-i Eğri* (TSMK) ve *Şehnâme-i Âl-i Osmân* ile (TSMK) *Şehnâme*'deki (TİEM) minyatürler de yine Nakkaş Haşan'a aittir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BAĞDAD OKULU

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir eyalet merkezi olan ve aynı zamanda köklü bir resim geleneğine sahip Bağdad'da XVI. yüzyıl sonları XVII. yüzyıl başlarında bir Türk minyatür okulunun varlığı son yıllarda anlaşılmıştır. Bağdad'da vali olarak bulunan sanat sever devlet adamlarının himayesinde gelişen bu okulun örnekleri, genellikle Bağdadlı şair Fuzûlî'nin (ölm. 1562-3) eserlerinde yer alır. Ayrıca hikaye kitapları, genel tarih kitapları, tasavvufi eserler, destanlar ve şecereler de resimlenmiştir. Bağdad'da özellikle sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu Haşan Paşa'nın valiliği sırasında (1598-1603) saray

kalitesinde önemli eserler hazırlanmıştır. Bu eserlerin bazılarında Bağdad'da veya Haşan Paşa için yapıldığı belirtilmiştir.

Günümüze gelen tarihli örnekleri 1594-1606 yılları arasında olan, bu okulun sanatçılarının tarikat mensubu ve büyük bir olasılıkla Mevlevî dergahlarında yetişmiş kişiler olduğu sanılmaktadır. Bağdad okulunun minyatürleri, Osmanlı saray atölyelerinde yapılan örneklerden farklı özelliklere sahiptir. Bazı detaylarda XVI. yüzyıl ikinci yarısı ve sonları İran okullarının etkilerinin görüldüğü bu minyatürler, kendilerine özgü zengin ve etkileyici renkleri, dinamik kompozisyonları, çeşitli karakterlerin belirtildiği ve yer yer karikatüre kaçan çizgi üslubuyla Türk minyatür sanatının ilgi çekici bir üslubunu oluştururlar. Bağdad'ta hazırlanan tasavvuf ve peygamberler tarihi konulu eserlerde uygulanan Safevî minyatürünün etkisinde kalmış, renkleri canlı, ifade tarzı abartılı resim üslubu Osmanlı eyalet üslubu olarak tanımlanmıştır.

Bağdat Okulu üslûbunda resimlendirilmiş çok sayıda eser bulunmakla beraber Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Süedâ'sı* farklı müze ve kütüphanelerdeki nüsha sayısı itibariyle ayrı bir önem arz etmektedir. Aralarında *Nefehâtü'l-Üns* ve *Ahlâk-ı Muhsinî* gibi tasavvuf ve ahlaka yönelik eserlerin, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, *Sevâkıb-ı Menâkıb* ya da *Mesnevî-i Manevî* gibi Mevlânâ'ya dair eserlerin, *Şehnâme* ve *Hümâyunnâme* gibi destan ve hikâye içerikli eserlerin, *Ravzatü's-Şühedâ* ve *Maktel-i Âli Resûl* gibi Ehl-i Beyt'e dair eserlerin ya da *Silsilenâme* adındaki şecerelerin de yer aldığı geniş konu yelpazesine sahip Bağdat okulunda resimlendirilmiş eserler içerisinde, *Hadîkatü's-Süedâ* peygamber kıssalarına büyük ölçüde yer veren tek eserdir.

Bağdat sanatçılarının aynı dönemin okullarına ait motiflerle artık rağbet görmeyen üslûpları kompozisyonlarında kaynaştırma hususunda oldukça eklektik davrandıkları anlaşılmaktadır. İkonografik analizler motiflerdeki şaşırtıcı çeşitliliğin bilinçli olarak mesajı ya da atmosferi zenginleştirmek için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bağdat sanatçıları kompozisyonlarında kasıtlı bir biçimde şekil ve üslûp zenginliği, çok çeşitli mimari stiller, giyim tarzlarının yanı sıra, Osmanlı idaresi altında gelişen renkli ve kozmopolit pazarlar ile kentsel görünüm içerisinde etraflarında şahit oldukları günlük eşyaları sunmuşlardır. Bu nedenle Bağdat minyatürleri farklı menşelere ait unsurların yanı sıra Türk ve İran mimarisinin bir karışımını sergilemektedir. İran unsurları, S kıvrımlı kemerler, tonozlar, kubbelerden müteşekkil tuğla yapılar, zengin renkli sırlı tuğla, çini ve seramik-mozaik örnekleri, zengin geometrik ve bitkisel motifler, kalın şerefeler ve küçük kubbelerle nihayetlenen oldukça alçak minareler, evin merkezi avlusuna bakan galeriler, zengin bezenmiş ahşap sütunlar şeklinde özetlenebilmektedir. Osmanlı mimarisi ise Bağdat'a beşik ya da hafif sivri kemer ve tonozlar, yuvarlak kubbeler, zarif külahlarla örtülmüş uzun ve ince minarelerle birlikte taş yapıyı sunmuştur. Taş duvarların dış kısımları genellikle kaplanmadan bırakılmış, iç kısımlar ise sıklıkla tek ya da çok renkli geometrik ya da bitkisel motifli çinilerle bezenmiştir.

Bağdat minyatürlerinde Hindistan'dan Avrupa'ya o dönemin tanınan tüm ülkelerinin etnik kostümlerine rastlanabilmektedir. Örneğin Şiraz'a ve Tebriz'e özgü sarıklarla Kazvin ya da İsfahan saray çevrelerinin şapkaları yan yana sergilenebilmektedir. Sultanların ya da yüksek rütbelilerin kullandığı devasa sarıklarla birlikte ulemanın kullandığı yuvarlak sarıklar, yeniçerilerin uzun başlıkları minyatürlerde Türk modasının da yakından takip edildiğine işaret etmektedir. Bağdat minyatürlerinin Türk ve İran resmine aynı anda benzemesinin nedenlerinden biri bu okula ait minyatürlerde İran ve Türk kılık kıyafetlerinin eşzamanlı olarak resmedilmesidir. Şehrin tarihi göz önünde bulundurulduğunda, yönetimin 16. yüzyılın ortalarında Safevîlerden Osmanlılara geçmesi ve İran'a coğrafi yakınlık gibi sebepler söz konusu yakınlığı doğurmaktadır. Avrupa kıyafetleri ise birkaç çeşit pantolon, gömlek, ceket, ayakkabı ve şapkadan müteşekkildir.

XVII ve XVIII. YÜZYILLARDA SARAY OKULU

XVII. yüzyıl Saray atölyelerinden günümüze gelen minyatürlü eserler genellikle Sultan I. Ahmed (1603-17) ve Sultan II. Osman'ın (1618-22) saltanat yıllarındandır. Sultan I. Ahmed döneminde hazırlanan eserlerin en önemlileri büyük boyda bir fal kitabı ile Sultanın adına hazırlanmış, günlük hayattan alınmış konuları tasvir eden resimlerin çoğunlukta olduğu bir albümdür. Saray minyatür okulunun en parlak olduğu dönem Sultan II. Osman'ın kısa süren saltanat yıllarına rastlar. Sultanın zaferlerini anlatan bir *Şehname*, tarihi konulu resimlerin yer aldığı bir şiir mecmuası, alimlerin biyografilerinin verildiği eserler ve albümler bu döneme ait son derece kaliteli minyatürleri kapsamaktadır. Zarif bir çizgi üslubunun egemen olduğu bu dönem minyatürlerinde yetenekli bir sanatkar olan **Nakşî**'nin rolü büyüktür. Osmanlı-Türk minyatür sanatı için XVII. yüzyılın ikinci yarısı son derece verimsiz olmuştur. Saray kütüphanesinde bu dönemden minyatürlü el yazma olmamasına rağmen albümde bulunan bazı minyatürler, devrin resim zevkini belirtecek niteliktedir.

Sultan I. Ahmed döneminde tek yaprak resim ve minyatürlerin belirli bir sıraya göre yerleştirildiği el yazması formatındaki murakka' (albüm) yapıcılığı önem kazanmıştır. Kalender Paşa tarafından düzenlenen I. Ahmed Albümü (TSMK), günlük hayat sahneleriyle tek figür kadın ve erkek tiplerinin tasvir edildiği çok sayıdaki tek yaprak minyatürü içerir. Yine Kalender Paşa'nın tertip ettiği *Falnâme* adlı eserde (TSMK), farklı resim üsluplarını yansıtan din ulularıyla astrolojik figürlerin tasvir edildiği büyük boyutlu minyatürler bulunmaktadır. Devrin tarih konulu yegâne resimli eseri, Hoca Sâdeddin Efendi'nin Osman Gazi'den Yavuz Sultan Selim'e kadar Osmanlı tarihini konu alan *Tâcü't-Tevârîh*'inin bir nüshasıdır (İÜ Ktp.). II. Osman döneminde klasik Osmanlı minyatür üslubundan ayrılan ve kendine has bir üslup geliştiren Ahmed Nakşî'nin resimlediği eserler dikkat çeker.

Firdevsî *Şehnâme*'sinin Türkçe çevirisi olan *Şehnâme-i Türkî*'nin (Uppsala University Library, New York Public Library, Bibliothèque Nationale) resimlenmesinde çalışan Ahmed Nakşî, *Tercüme-i Şekâik-i Nu'mânîyye* ile (TSMK) *Dîvân-ı Nâdirî* olarak tanınan mecmuadaki (TSMK) tasvirlerin tamamını yapmış ve *Şehnâme-i Nâdirî*'yi (TSMK) resimleyen nakkaşlar arasında da yer almıştır. XVII. yüzyılda minyatür geleneğindeki tasvirlerin saray dışında, özellikle İstanbul'a gelen yabancılar için hazırlanan kıyafet albümleri içerisinde tek figür resimleri olarak yaygınlaştığı görülür. Bu yüzyılın ikinci yarısından günümüze ulaşan iki *Silsilenâme* nüshası (VGMA, Österreichische Nationalbibliothek), Osmanlı padişahlarının bu devirde ikamet ettikleri Edirne sarayında Musavvir Hüseyin tarafından hazırlanmıştır. Musavvir Hüseyin, bu eserlerdeki dizi padişah portreleri tasvirlerinin kurgularıyla XVIII. yüzyılın başlarında eser veren Levnî'ye öncülük etmiştir.

18. yy'ın ilk yarısında minyatür sanatının yeni bir atılım dönemine girdiği Lale Devri'nin (1718-30), özellikle III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın koruyuculuğunda minyatür sanatı için bir canlanma ve yenilenme dönemi olduğu izlenmektedir. 18. yy Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir sanat ortamının oluştuğu önemli bir dönemdir. İmparatorluğun ilk kez Batıya açıldığı bu dönemde III. Ahmed ile sadrazamının Avrupa ülkeleriyle kurdukları siyasal ve ekonomik ilişkiler kültürel ortamı da büyük ölçüde etkilemiştir. III. Ahmed'in Avrupa'ya yolladığı elçilik heyetleri yalnızca Batı ekonomisini ve tekniğini incelemekle kalmayıp Batı'daki kültürel etkinlikler hakkında da bilgi ve belge getirmişlerdir. Nitekim 18. yy'da Osmanlı sarayına birçok Batı kaynaklı kitap, çizim ve oymabaskının geldiği, bugün TSMK'de bulunan örneklerden anlaşılmaktadır.

Bu dönem resim üslubunun en önemli temsilcisi **Levnî** adıyla tanınan **Abdülcélil Çelebi**'dir (ö. 1732). Sanatkar şahsiyeti ile bir ekol oluşturan Levnî'nin en önemli resimleri Sultan III. Ahmed için hazırlanan «*Surnâme*» adlı eserde yer alır. Devrin diğer eserleri arasında, Levnî tarafından yapılmış günün modasına göre giyimli çeşitli sınıflara mensup kadın ve erkek tasvirlerinin yer aldığı bir albüm ve Osmanlı Sultanlarının portrelerinin bulunduğu «*Silsilenâme*» adlı bir diğer albüm dikkati çeker.

Levni'nin yaptığı *Kebir Musavver Silsilenâme*'deki dizi padişah portreleri (TSMK) Batılılaşma dönemi Osmanlı tasvir üslûbunun ilk örnekleridir.

Sarayda oluşan edebi ve bilimsel çevre sanatın her dalına yenilik getirmiştir. Şairler geçmişin İran kökenli kalıplarından kurtulmaya başlamış, kendi çevrelerine ve yerli konulara yönelmişlerdir. Dönemin ünlü şairi Seyyid Vehbi'nin Osmanlı tarih yazıcılığının son örneği olan *Surname*'si (TSMK) III. Ahmed'in çocuklarının sünnet düğününü anlatırken, dönemin toplumsal yapısına ışık tutacak bilgiler de vermiş, yapıtı minyatürleyen, dönemin ünlü nakkaşı LEVNI ve ekibi de minyatür sanatına yeni bir soluk getirmiştir.

Levni okulu yeni bir mekân düzenlemesi geliştirmiş, figür topluluklarını Klasik Dönem minyatür-lerindeki gibi paralel ya da karşılıklı sıralar halinde değil, çapraz ya da kıvrılan diziler biçiminde geniş mekânlara yerleştirmiştir. Zemini oluşturan doğa görünümleriyse yeni bir üslubun habercisidir. Yapı ve bahçeler duvarların arkasına yerleştirilerek kompozisyona boyut kazandırılmış, önceki yüzyılların minyatürlerinden çok farklı olarak açıkly koyulu yeşile boyanmış ağaçların gölgeleri yere düşürülmüştür. Pembe, turuncu kayalıklar yerini yumuşak kenar çizgili toprak rengi tepelere bırakmış, gökyüzü doğal mavilerine kavuşmuştur. Levni ve okulunun fırçasında portre kalıpları da değişmiştir. Çeşitli kesimlere mensup farklı kıyafetli kadın ve erkek figürlerinden oluşan minyatürler, bu dönemin en yaygın türünü oluşturur. Bu minyatürler, kesitlerle verilmiş mimari biçimler ve üst üste dizilmiş figür gruplarına sahip kompozisyonlar içerir.

Levni'nin, TSMK'deki bir albümünde yer alan tek figürleri, sanatçının gözlem gücünü, yaratıcılığını ve nakış ustalığını yansıtır. Lale Devri modasına uygun giysiler içinde, çoğu kez elinde çiçek tutan kadın ve erkek figürleri zarif duruşlarıyla dikkati çeker. Müzik yapan, saçını tarayan ya da şarap kadehiyle kendini bir divana bırakmış figürler dönemin rahat, belki de kaygısız ortamında oluşmuş yeni beğenin göstergesidir. Padişahların yaşam öyküleri, askeri başarılar dışındaki konuların da minyatürlenebileceğinin bilincine varan nakkaşlar, bu tür tek figür çalışmalarına yönelmişlerdir. Levni'nin padişah portreleri de yenilikçi izler taşır. Tek portreler halinde ya da silsilenamelerde varlığını sürdüren padişah portreciliğinin Lale Devri örneklerini veren Levni'nin *Silsilename* (TSMK) adlı portre albümünde padişahlar Nakkaş Osman'ın 16. yy'da yerleştirdiği kalıbı korumaktadır ama bazen arkalarında Avrupa resminden gelme gibi görünen gölgeli boyanmış perde örgeleri ya da III. Ahmed'in portresindeki gibi, mekân içine rahatça yerleştirilmiş bir taht dikkati çeker. Levni, tüm gelenekçiliğine karşın, yeni sanat ortamının getirdiği yenilikçi denemelere girişmiştir.

Osmanlı minyatür üslûbuna yeni ifade biçimleri kazandıran Levni'nin ardından yüzyılın ikinci yarısında yenilikçi adımlar atan bir diğer sanatçı **Abdullah Buhârî**'dir. Onun yaptığı tek figür kadın-erkek resimleri ve çiçek resimleri saray çevresi için hazırlanmış bir albümle (iÜ Ktp) TSMK'deki iki albüm içerisinde bulunmaktadır. Buhari rahat bir mekâna yerleştirdiği hacimli figürlerini geleneksel kalıplardan sıyırmayı bir ölçüde başarmıştır. Örneğin hamamda yıkanan bir çıplak kadını resimlerken, vücut hatlarını belirginleştirmiş, tenin pembeliğini bile yansıtmaya çalışmıştır. Öte yandan, 18.yy boyunca yapılan minyatürlerde boya tekniğinde de değişiklikler ortaya çıkmıştır. Levni'den başlayarak boya tabakasının incelendiği, giderek SULUBOYA ya da GUAŞ benzeri bir uygulamaya geçildiği sezilir. Renk değerlerinin keşfedilmesi, yalnızca figürlü kompozisyonlarda değil, bezemede ve özellikle çiçek ve meyve resimlerinde de kendini gösterir. Lale Devri'nde çiçek resimleri şaşılacak bir yaygınlık kazanmıştır. Saraylar, evler, çeşmeler, arabalar, çiçek ve meyve resimleri ve kabartmalarıyla donanmış, çiçekler için şiirler yazılmış, kitaplar çeşitli türde gül, lale, sümbül gibi çiçek resimleriyle ya da meyve salkımlarıyla bezenmiştir. Lale Devri'nin ünlü nakkaşı **ALİ ÜSKÜDARİ** katmerli gülleri, kasımpatıları ve haşhaş çiçeklerini canlı bir biçimde betimlemiştir. Tezhip amacıyla kullanılsalar bile çiçekler, artık birer yüzeysel bezeme öğesi olmaktan kurtulmuştur. Örneğin, TSMK'deki 1747 tarihli bir Kuran'da yer alan çiçek buketi, geleneksel minyatürcülüğün canlı, parlak renkleriyle ama gölgeleme tekniğinde resmedilmiştir.

Levnî ve Abdullah Buharî'nin çalışmalarında ve ayrıca bu dönemde hazırlanmış diğer eserlerde Osmanlı minyatür sanatının geleneksel kurallarına bağlı kalınmasına rağmen, birçok detayda üçüncü boyutun arandığı dikkati çeker. Bunların yanı sıra Osmanlı toplumundaki azınlık sanatkarların batı estetik kurallarına uygun eserleri Osmanlı saray çevresinin batı kültür sanatına karşı duyduğu hayranlığı açıkça gösterir. Bu ilgi yüzyılın ikinci yarısında giderek artmış ve Osmanlı minyatürü yerini tamamen batı sanatı kurallarına uygun eserlere bırakmıştır.

1750 yılından sonra Osmanlı minyatürü daha çok kıyafet albümleri ve padişah portreleriyle sürmüştür. **Enderunlu Fâzıl**'ın çeşitli ülkelerin kadın ve erkek güzelliklerini anlatan *Hûbannâme ve Zenannâme*'sinin minyatürlü kopyalarında (British Library, İÜ Ktp.) çeşitli kadın ve erkek tipleri yerel kıyafetleriyle resmedilmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarında hazırlanan kıyafet albümleri ve sefâretnâme türündeki eserlerde yer alan resimlerin artık üç boyutlu tarzda ve sulu boya ile ve bazı tek figür resimlerinin kâğıt üzerine tempera veya yağlı boya teknikleriyle yapılması geleneksel Osmanlı minyatürünün sona ermesine yol açmıştır. Bu dönemde Osmanlı sarayının hizmetinde bulunan **Refail ve Kostantin Kapıdağlı** gibi ressam tuval üzerine yaptıkları padişah portrelerinin dışında kâğıt üzerine de çalışan sanatçılardır.

Matbaanın gelmesiyle minyatürlü yazma yapımının giderek azaldığı 18. yy'ın ikinci yarısından sonra, tutkallı boyalarla yapılan ve üst üste binmeyen yüzeyler halinde boyanmış geleneksel minyatür tekniği, artık yerini ışık-gölgeye yer veren suluboya resimlere bırakmıştır. 18. yy'ın son çeyreğinde minyatürleşmiş kopyaları bulunan *Hubanname ve Zenanname*'de boya tabakasının iyice incelendiği görülür. Bu eserin minyatürlerinde, figürler genellikle gerçekçi birer manzara önüne yerleştirilmiştir. Aslında figürlerin ele alınış biçimi, 18. yy'da çok yaygınlaşan kıyafet albümlerindeki gibidir. İstanbul'da, 16. yy'dan sonra gelip giden yabancıların ilgisini çeken bu tür kıyafet albümleri hazırlamış yerli nakkaş toplulukları olduğu sanılır. Birçok Türk ve yabancı ülke müzesinde, ayrıca özel koleksiyonlarda bulunan bu albümlerdeki resimler birbirine benzemektedir. Giysilerin ayrıntılarından aynı kalıpların kullanıldığı anlaşılmakta, kimi üslup değişiklikleriyse farklı sanatçılar tarafından yapıldıklarını, bu sanatçıların sayısının da kabarık olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

"Minyatür", Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, c. 13, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986.

"Minyatür", Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, c. 10, Görsel Yayınlar, 1984.

AKBULUT ERSOY, Sevgi, Osmanlı Minyatür Tekniği, Ankara, İnkansa Matbaacılık, 2006.

AND, Metin, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

AND, Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

AND, Metin, Ritüelden Drama Kerbelâ Muharrem Ta'ziye, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

ARNOLD, Sir Thomas W., Painting in Islam, New York, Dover Publications, 1965.

ASLANAPA, Oktay, "Türk Minyatür Sanatı", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992.

ATASOY, Nurhan, ÇAĞMAN, Filiz, Turkish Miniature Painting, İstanbul, R.C.D. Cultural Institute, 1974.

BARRY, Michael, Figurative Art in Medieval Islam and the Riddle of Bihzad of Herat (1465-1535), Flammarion.

BOYDAŞ Nihat, Talik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım, İstanbul, MEB Yayınları, 1994.

ÇAĞMAN, Filiz, TANINDI, Zeren, Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri, İstanbul, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 1979.

EL SHISHINI Naima, "A Comparative Aesthetic Analytic Evaluation of Some Ottoman Miniatures", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiri Özetleri, c. 3, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1995.

ELMAS, Hüseyin, Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri, Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2000.

FERHAD, Massumeh, BAĞCI, Serpil, Falnama The Book of Omens, Thames&Hudson, USA, 2009.

GRUBE, Ernst, "Painting", Tulip, Arabesques and Turbans Decorative Arts from the Ottoman Empire, London, Alexandria Press, 1982.

İNAL, Güner, "Minyatür", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, c. 2, YEM Yayıncılık, İstanbul, 1997.

İNAL, Güner, "Uzak Doğuda Resim ve İslamda Minyatür", Sanat Tarihi Yıllığı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü, 1978-9.

İNAL, Güner, Türk Minyatür Sanatı Başlangıcından Osmanlılara Kadar, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 1995.

İPŞİROĞLU, M. Ş., İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.

KEŞ, Yusuf, "El-Cezeri'nin "Otomata" Diğer Adıyla "Kitab Fı Ma'rifat El-Hiyel El Hendsiye"deki Minyatürlerin Teknik İllüstrasyon Bakımından İrdelenmesi", Prof. Dr. Zafer Bayburtoğlu Armağanı Sanat Yazıları, Kayseri, 2001.

KUBICKOVA, Vera, Persian Miniatures, Czechoslovakia, Spring Books.

KÜHNEL, Ernst, , Doğu İslam Memleketlerinde Minyatür, Melahat Özgü (çev.), Suut Kemal Yetkin, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, sy. 2, 1952.

MAHİR, Banu, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınevi, 2005.

MILSTEIN, Rachel, Miniature Painting in Ottoman Baghdad, USA, Mazda Publishers, 1990.

Ottoman Empire in Miniatures, Turkish Republic Ministry of Culture and Tourism, The Historical Research Foundation, İstanbul.

PAL, Pratapaditya, Court Paintings of India (16th-19th Centuries), Kumar Gallery, New York, 1983.

Persian Painting, Text by Basil Gray, Editions d'Art Albert Skira, 1961.

PINDER-WILSON, R. H., Persian Painting of the Fifteenth Century, Faber and Faber Limited.

RENDA, Günsel, "Minyatür", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, c. 2, YEM Yayınları, İstanbul, 1997.

ŞEKERCİ, Osman, İslamda Resim ve Heykel, İstanbul, Nun Yayıncılık, 1996.

TANINDI, Zeren, Türk Minyatür Sanatı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996.

Turks A Journey of A Thousans Years 600-1600, (Ed. David J. Roxburgh, Royal Academy of Arts, London, 2005.

Türk Kitap Medeniyeti, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2008.

YURDAYDIN, Hüseyin G., "Başlangıcından XIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Müslüman Minyatürü", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü, Yıllık Araştırmalar Dergisi, sy. 2, 1957-8.

YÜCEL, Erdem, İslam Öncesi Türk Sanatı, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

HAYRUNNİSA TURAN
TÜRK MİNYATÜR SANATI DERS NOTLARI